

Izvorni naučni rad

Primljeno 18. 5. 2018, prihvaćeno za objavljivanje 15. 10. 2018.

Mr. Safet Beganović

Student doktorskog studija IPF Univerziteta u Zenici
nur.sb@hotmail.com

Mr. Derviš Varešlija

Student doktorskog studija IPF Univerziteta u Zenici
dervis.bosna@gmail.com

**DESKRIPCIIJA MOTIVACIJSKIH FAKTORA U
MEKTEBSKOJ NASTAVI**

Sažetak

Cilj ovog istraživanja bio je da se na osnovu stavova učenika, muallima i roditelja uradi naučnoistraživačka deskripcija motivacijskih faktora u mektebskoj nastavi. Pošlo se od pretpostavke kako muallimi u mektebskoj nastavi koriste različite strategije i postupke u funkciji motiviranja polaznika mektebske nastave.

Od istraživačkih metoda korišteni su metod teorijske analize i deskriptivno-analitički servej metod, a od tehnika anketiranje. Od istraživačkih instrumenata korišteni su: 1) Anketni upitnik za učenike o faktorima koji utječu na motivaciju učenika u mektebskoj nastavi; 2) Anketni upitnik za muallime o faktorima koji utječu na motivaciju učenika u mektebskoj nastavi i 3) Nestandardizirani intervju sa učenicima, roditeljima i muallimom.

Istraživački uzorak činilo je 65 učenika mektebske nastave, 20 muallima i 5 roditelja.

Rezultati istraživanja su pokazali da su učenici motivirani da dolaze u mekteb, te da muallimi u mektebskoj nastavi koriste različite strategije i postupke u funkciji motiviranja polaznika mektebske nastave.

U cilj relevantnije naučnoistraživačke spoznaje izdvojena je potreba da se uradi istraživanje koje bi ovom fenomenu pristupilo fokusiranije i temeljitije po elementima strukture nastavnog procesa (koje bi uvažilo sve motivacione strategije u nastavnom procesu) i uz korištenje standardiziranog istraživačkog instrumentarija, budući da su neke istraživačke spoznaje u okviru ovog istraživanja ostavile otvorenim neka pitanja koja se odnose na kvalitet motivacije u mektebskoj nastavi.

Ključne riječi: motivacija za učenje, priprema nastavnog procesa, oblici rada u nastavi, nastavne strategije, efikasno podučavanje

Uvod

Motivacija kao termin u savremenoj psihološkoj i pedagoškoj literaturi (Andrilović i Čudina, 1985; Mandić i Gajanović, 1991; Grgin, 1997; Suzić, 2002; Beck, 2003; Rheinberg, 2004; Stojaković, 2005) označava tri grupe pojava: 1. uzroke; 2. pokretače ili izvore ponašanja kao procese pokretanja i usmjeravanja ponašanja, i 3. očekivane ili ostvarene ishode ponašanja koji daju određeni smisao radu.

Motivacija se često koristi za označavanje samo jedne od navedenih osnovnih motivacionih pojava, te postaje sinonim za izraze motiv – nagon – potreba (Potkonjak i Šimleša, 1989; Slatina, 2006). Ona je općeniti pojam koji se odnosi na cijeli skup nagona, zahtjeva, potreba, želja i sl. Pojam motivacije dolazi od latinske riječi *movere* što znači kretanje (Klaić, 1981: 910). Iz ovoga možemo zaključiti da se radi o podsticajnom razlogu, povodu, pobudi na neko djelovanje ili na postignuće. Da bi učenik postizao rezultate u učenju i primjenjivao naučeno u praktičnom životu, neophodno je podsticati ga na samostalno učenje. Motivacija za učenje u ovom segmentu je ključna i ona može biti unutrašnja (intrinzična) i vanjska (ekstrinzična).

U odgoju i obrazovanju se jasno razlikuju ekstrinzični i intrinzični motivi koji generalno utječu na stepen motivacije. Ekstrinzični motivi se „zadovoljavaju vanjskim postignućima (npr. svjedodžbom o višem stupnju obrazovanja), a intrinzični se zadovoljavaju unutar samog učenja (npr. zadovoljavanje specifičnog interesa, odgovor na stručni problem)“ (Potkonjak i Šimleša, 1989:287).

Visoko i nisko motivirani pojedinci razlikuju se tokom učenja u brzini i shvaćanja pročitanoг. Nisko motivirani pojedinci brže zaboravljaju ono što su učili. U nisko motiviranih osoba slaba je koncentracija na ono što uče, a pažnja im je raspodijeljena i na druge podražaje. Isto tako, poznato je da nisko motivirani pojedinci nerijetko i pogreško shvaćaju ono što uče te im je znanje općenito užeg opsega (Andrilović i Čudina, 1985:66).

Problem motivacije učenika za učenje veoma je kompleksan i može biti analiziran iz različitih teorijskih perspektiva. McCombs

smatra da ukoliko želimo da učenici budu optimalno motivirani za učenje oni moraju da:

- školovanje i obrazovanje vide kao lično relevantne za njihove interese i ciljeve;
- vjeruju da posjeduju vještine i kompetencije za uspješno ostvarivanje ciljeva učenja;
- sebe vide kao odgovorne u definiranju i ostvarivanju ličnih ciljeva;
- primjenjuju složene kognitivne strategije i samoregulatorne vještine koje ih vode prema ostvarenju ciljeva;
- koriste složene procese zadržavanja, obrade i skladištenja informacija;
- kontroliraju emocije i raspoloženje koji mogu da ometaju ili stimuliraju učenje i motivaciju;
- produciraju ishode koji rezultiraju ostvarenjem ciljeva postignuća (McCombs, 1991: 124).

Brojna istraživanja potvrđuju mogućnosti razvijanja motivacije za učenje u nastavnom procesu, bez obzira na sve teškoće s kojima se nastavnici i učenici suočavaju. U ovom kontekstu, motivacija predstavlja sastavni dio procesa školskog učenja (Palekčić, 1985). Rezultati istraživanja potvrđuju da se na motivaciju učenika za učenje može utjecati, posebno u školi, te da u tom procesu nastavnik i nastavni proces imaju vrlo značajnu ulogu. Zadovoljstvo učenika je veće što su nastavne metode i oblici različiti, ako učenici učestvuju u postavljanju nastavnih ciljeva i zadataka u toku nastave, ako što samostalnije provjeravaju i ocjenjuju rezultate učenja, pa ih upoređuju s prethodnim postignućima (Trškan, 2005).

Schunk je sa saradnicima nakon analize velikog broja istraživanja uradio sistematizaciju faktora u nastavi koji mogu utjecati na motivaciju za učenje. Značajnu ulogu ima organizacija nastavnog procesa, ali važne su i njegove karakteristike: proces planiranja nastavnog procesa, oblici grupne interakcije, kvalitet poučavanja, zastupljenost učenja putem modela i upotreba informacionih tehnologija u nastavnom procesu (Schunk et al., 2013).

Cilj motivacijskih nastojanja jeste da se poveća učešće učenika u nastavnom procesu, da se poveća njihova aktivnost, kao i kvalitet njihovog angažmana u nastavi, te da se razviju njihova

interesovanja. Neke od motivacionih strategija u nastavnom procesu uključuju:

- Kreiranje aktivnosti koje učenje čine zanimljivim i koje uključuju raznovrsne i lične izazove za učenike. Rezultat toga je da učenici razumiju razloge zbog čega učestvuju u određenim aktivnostima i radu u nastavi (Brophy, 2010);
- Pomoć učenicima da uspostave realne ciljeve. Kratkoročni ciljevi učenicima pomažu da aktivnosti i školski rad percipiraju kao izvodljive, te da mogu da se fokusiraju na napredovanje i aktivnosti učenja;
- Pomoć učenicima da razvijaju organizacione i upravljačke kompetencije i efikasne strategije učenja. Zadaci za učenike, posebno za one sa teškoćama u učenju, treba da stimuliraju razvijanje i primjenu strategija za planiranje, organiziranje i praćenje njihovog procesa učenja (Ames, 1992: 5);
- Omogućiti učenicima da aktivno učestvuju u procesu učenja tako što će imati liderske uloge, mogućnost izbora i samostalnog donošenja odluka (Epstein, 1988);
- Pomoći učenicima da razviju vještine preuzimanja odgovornosti za vlastito učenje;
- Prepoznati napor, postignuća i napredak svakog učenika;
- Omogućiti svim učenicima da budu nagrađeni ili pohvaljeni;
- Nagrađivati i podsticati napredovanje i dostignuća koja nisu realizirana na račun drugih učenika;
- Povratne informacije o dostignućima u učenju koje su informativnog karaktera i koje učeniku saopćavaju koliko je precizan u učenju i šta treba da promijeni;
- Povratne informacije koje imaju prvenstveno motivacionu funkciju, stimuliraju na učenje, a posredno sadrže i informaciju o napredovanju u učenju i kompetentnosti u učenju;
- Povratne informacije s funkcijom preispitivanja kojima učenici sebi pomažu u traženju objašnjenja šta je razlog za njihovu uspješnost i neuspješnost;

- Povratne informacije o strategijama učenja koje učenicima pružaju informacije o njihovoj uspješnosti u primjeni strategija učenja;
- Obezbjediti mogućnosti za kooperativno učenje grupe i vršnjačku interakciju;
- Formirati heterogene grupe na osnovu različitih kriterija (sposobnosti, interesovanja...);
- Procjenjivati individualni napredak, poboljšanje i napredovanje učenika;
- Omogućiti učenicima poboljšanje njihovih postignuća;
- Varirati načine vrednovanja i procjenu saopćavati lično;
- Omogućiti fleksibilnost u vremenu za učenike koji imaju teškoće da završe zadatak;
- Dozvoliti učenicima mogućnost da planiraju svoje rasporede i napreduju u optimalnim periodima.

Na ovim naučnoistraživačkim temeljima nastala je potreba deskripcije motivacijskih faktora u mektebskoj nastavi.

Metod

Predmet ovog istraživanja bila je deskripcija motivacijskih faktora u mektebskoj nastavi. Cilj ovog istraživanja bio je da se na osnovu stavova učenika, muallima i roditelja uradi naučnoistraživačka deskripcija motivacijskih faktora u mektebskoj nastavi. U istraživanju se pošlo od hipoteze po kojoj muallimi u mektebskoj nastavi koriste različite strategije i postupke u funkciji motiviranja polaznika mektebske nastave.

Od istraživačkih metoda korišteni su metod teorijske analize i deskriptivno-analički servej metod, a od tehnika anketiranje. Metod teorijske analize korišten je u istraživanju relevantnih teorijskih izvora, a deskriptivno-analički servej metod u prikupljanju i analizi stavova učenika, muallima i roditelja. Od istraživačkih instrumenata korišteni su: 1) Anketni upitnik za učenike o faktorima koji utječu na motivaciju učenika u mektebskoj nastavi; 2) Anketni upitnik za muallime o faktorima koji utječu na motivaciju učenika u mektebskoj nastavi; i 3) Nestandardizirani intervju sa učenicima, roditeljima i muallimom. Istraživački instrumenti urađeni su za potrebe ovog istraživanja.

Istraživanjem je obuhvaćeno 60 učenika mektebske nastave sa područja Banjalučkog muftijstva, od čega su bila 33 dječaka (55%), a 27 djevojčica (45%). U startu, uzorak je bio veći i bio je

ujednačen po spolu, ali se desilo osipanje uzorka jer su neke istraživačke baterije ostale nepopunjene u cijelosti. Uzorak učenika odabran je slučajno. Uzorak muallima činilo je 20 muallima sa područja Banjalučkog muftijstva. Ukupno, ispitivanjem je obuhvaćeno 20 mekteba. Obavljen je i intervju sa 5 roditelja čija djeca pohađaju mekteb.

Statistička obrada urađena je u statističkom paketu SPSS 17.

Rezultati

Istraživački rezultati su strukturirani po logici korištenog istraživačkog instrumentarija. Slijedi analiza i interpretacija istraživačkih rezultata.

Krištenje savremenih didaktičkih pomagala i takmičenje u funkciji motivacije učenika

Kada je riječ o faktorima koji utječu na motivaciju učenika, savremena nastavna pomagala imaju važnu ulogu. Multimedijalni sadržaji su nezaobilazan način prenošenja informacija u današnjem vremenu. Mladi su posebno uključeni u taj svijet i u njemu se lagodno osjećaju. To treba iskoristiti unoseći nove sadržaje i u mektebsku nastavu, uz prethodno ispunjavanje tehničkih uvjeta i kompetentan odabir sadržaja, te normativno uređenje ove oblasti. Mekteb mora imati tehničke preduvjete za korištenje multimedijalnih sadržaja i metoda u nastavi.

Grafikon 1. *Korištenje savremenih nastavnih pomagala*

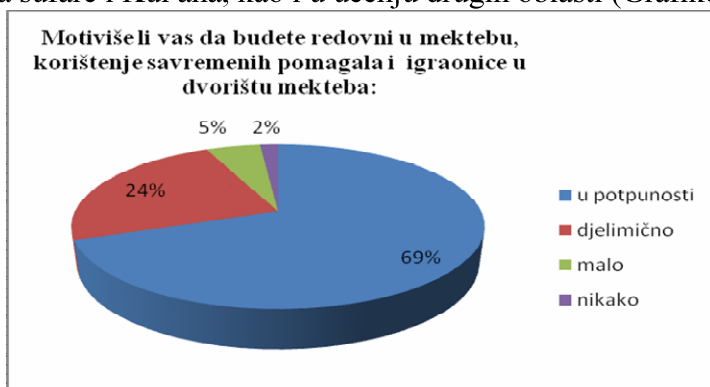

Grafikon 2. *Takmičenje kao motivacijski faktor*

Na pitanje koliko im savremena nastavna pomagala pomažu u savladavanju nastavnog gradiva učenici su odgovorili na sljedeći način: 58% da im u potpunosti pomažu, 32% djelimično, dok je njih 7% odgovorilo da malo pomažu (Grafikon 1).

Takmičenja u mektebskoj nastavi oduvijek su bila dobar motivacijski faktor da učenici redovno pohađaju nastavu. Muallimi su svjesni da takmičenja mogu pomoći da učenike motiviraju za učenje. Na pitanje da li mektebska takmičenja utječu na njih da redovnije pohađaju mekteb učenici su odgovorili: 87% da, a samo 13% ne (2). To nam dovoljno govori o tome koliko su učenici zainteresirani za takmičenja kroz mektebsku nastavu.

Rezultati pokazuju da na ekstrinzičnu motivaciju utječe korištenje savremenih nastavnih pomagala, te igraonica u dvorištu mekteba. Na pitanje koliko korištenje savremenih nastavnih pomagala i igraonica u dvorištima mekteba utječe na motivaciju, 69% ispitanika odgovorilo je da je to veoma bitan faktor koji utječe na njih da budu redovni u mektebima, dok je odgovor djelimično dalo 24% ispitanika. Možemo zaključiti da muallimi koji imaju igraonice u dvorištu džamije lakše motiviraju djecu da budu redovni u mektebima, i da budu bolji učenici. Savremena nastavna pomagala, prema izjavama muallima i učenika, olakšavaju rad kod učenja sufare i Kur'ana, kao i u učenju drugih oblasti (Grafikon 3).

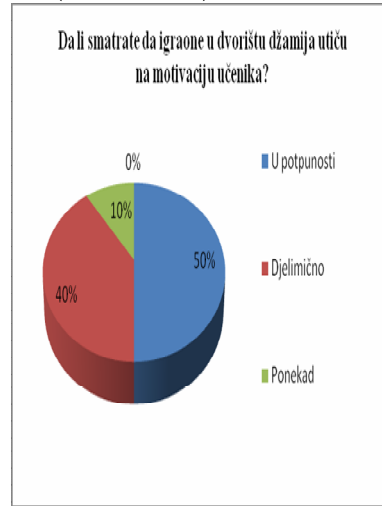
Grafikon 3. *Korištenje savremenih pomagala i igraonica*

Sportska takmičenja imaju veliki utjecaj na vanjsku motivaciju kod učenika. Prema Nastavnom planu i programu, tokom mektebske godine održava se takmičenje u fudbalu, „mektebska liga“. Pripreme za ovo takmičenje traju tokom cijele godine, počevši od takmičenja na nivou džemata, medžlisa, muftiluka i rijaseta. Pored ovoga, doznali smo da jedan muallim u

svom mektebu mjesečno organizira takmičenje u stonom tenisu i stonom fudbalu za dječake i djevojčice (Grafikon 4).

Grafikon 4. *Pripremanje za sportska takmičenja*

Grafikon 5. *Igraone kao faktor motivacije*

Na pitanje o pripremanju za sportska takmičenja kao motivacijskom faktorom u mektebima, 84% ispitanika je odgovorilo da ih pripreme motiviraju. Ovo istraživanje je pokazalo da se učenicima u mektebima treba omogućiti da se tokom mektebske godine takmiče u sportskim igrama sa vršnjacima iz svoga, ali i drugih mekteba. To ih dodatno motivira da budu redovni na mektebskoj nastavi.

Na pitanje da li su igraonice u dvorištu džamije bitan faktor za vanjsku motivaciju učenika, 50% muallima je odgovorilo da to u potpunosti utječe na učeničku motivaciju, a 40% djelimično (Grafikon 5). Sportska takmičenja, igraonice u dvorištima džamija, savremena pomagala u nastavi nezaobilazan su faktor koji utječe na vanjsku motivaciju, te ih treba koristiti u mektebskoj nastavi.

Iz obavljenog intervjua izdvajamo 3 izjave:

Jedva čekam da dođe vikend da me mama doveze u mekteb. Uvijek dođem prije Anesa i zauzmem zelenu ljulju i ljuljam se, sve dok hodža ne dođe. Bude mi krivo kad ne naučim jer poslije mekteba hodža onome ko nije naučio ne da da ide u igraonicu. Ali, to se meni desi samo subotom zbog treninga, a za nedjelju uvijek naučim i tako poslije mekteba bude gužva. Svi hoće na zelenu ljulju, ali ja treniram fudbal i brz sam, pa uvijek

stignem prvi. Svi bi voljeli da se na njoj ljuljaju zato što se na njoj možeš puno zaljuljati.

Dječak, 12 godina

Učim sufaru i nekad ne mogu da savladam lekciju. Kad dođem u mekteb i kažem muallimu da nisam dobro skontala, on mi kaže da idem na kompjuter br.2 i da nađem lekciju koja mi nije jasna, da stavim slušalice na uši da druge ne ometam, dok ne dođe red na mene da odgovaram.

Djevojčica, 13 godina

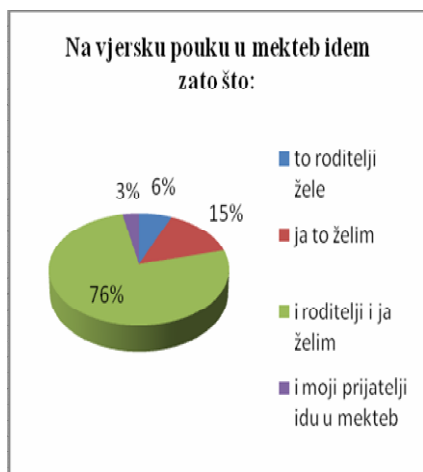
Učenje sufare mi je olakšano od kako nam je jedna naša džematlička iz Amerike donirala veliki LED TV na kojem prikazujem sufaru, jer sva djeca mogu pratiti zajedno. Do sada sam povremeno donosio svoj TV, dok nismo kupili za mekteb. Sad tek vidim koliko mi savremena pomagala olakšavaju rad sa djecom.

Muallim, 31 godina

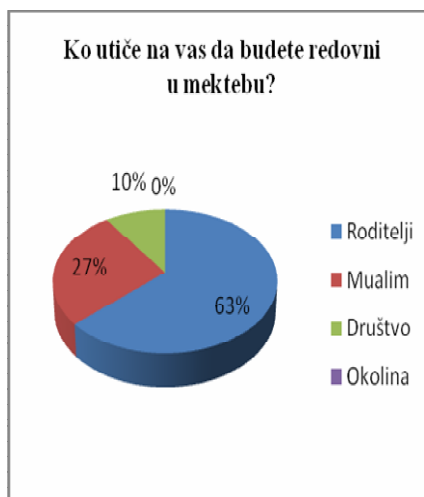
Rezultati pokazuju da na učenike utječu savjeti muallima koji su prožeti hadisima i ajetima koji govore o blagostanju onih koji se pridržavaju Božijih propisa, te sreći i uspjehu na ovome svijetu i nagradi na budućem svijetu. Na osnovu izjava učenika može se zaključiti da savjeti muallima kao motivacijski faktor pozitivno djeluju na učenike da ispravno shvate ono što nauče u mektebu, te da to primijene u svome životu, očekujući sreću i blagostanje na ovome svijetu i nagradu na Ahiretu za činjenje dobrih djela i odvratanje od loših.

Motivatori za dolazak učenika u mekteb

Istraživanjem smo utvrdili da je 76% učenika odgovorilo da u mekteb ide zato što to žele oni, ali i roditelji, a 15% je odgovorilo da je to njihova odluka. Ako uzmemo u obzir da se mektebska nastava održava vikendom kada bi se djeca trebala odmarati, a da se i razne sportske i druge aktivnosti održavaju vikendom, onda je jasno da djeca odlaskom u mekteb pokazuju veliko interesovanje da nauče o svojoj vjeri, te da je sve što čine muallimi od velike važnosti za kvalitetnu nastavu. Odbor ulaže velike napore da učenicima obezbijedi sva potrebna pomagala i sve druge uvjete za održavanje mektebske nastave (Grafikon 6 i 7).

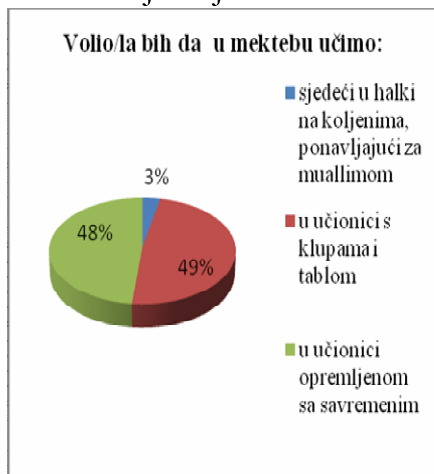
Grafikon 6. Motivatori za dolazak u mekteb

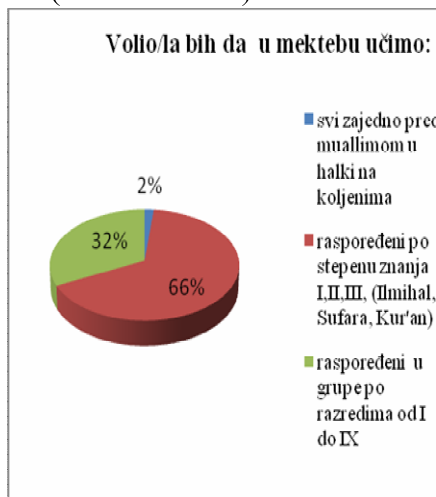
Grafikon 7. Motivatori za redovnost u mektebu

Tradicionali i savremeni pristupi kao motivatori u mektebu

Na pitanje kako bi volio/la da učiš u mektebu, samo 3% ispitanika je odgovorilo na tradicionalan način. To je dobar pokazatelj da savremeni pristup učenju u mektebima ima pozitivnu povratnu informaciju i da treba raditi na daljem unapređenju i osavremenjavanju mektebske nastave (Grafikon 8 i 9).

Grafikon 8. U mektebima učim

Grafikon 9. Raspored učenja u mektebima

U tradicionalnoj mektebskoj nastavi muallim prezentira učeniku sekvence ili pakete gradiva u vidu nastavnih jedinica. On naglašava šta je bitno, što treba zapamtiti, na što treba obratiti pažnju i slično. Stečeno znanje je površno, učenici rijetko postavljaju pitanja o gradivu kao i o vlastitoj kogniciji i slično. Ovaj način izvođenja nastave je prevaziđen. U savremenoj nastavi se koriste učionice koje plijene svojom čistoćom i opremljene su savremenim nastavnim pomagalicama: kompjuter, videoprojektor, TV, biblioteka, karta BiH, karta svijeta, itd. U izvođenju nastave potrebno je izabrati odgovarajuću metodu u radu, koja će doprijeti do svakog pojedinca.

Tabela br.1 *Šta motivira učenike u mektebu*

Učenje u mektebu motivira me kad:	
Muallim uči. a ja za njim ponavljam	17%
Kad koristimo savremena pomagala i udžbenike	50%
Kad učim iz udžbenika bez pomagala	33%

U dubinskoj analizi kroz tehniku formativnog dijaloga i mapiranja, utvrđeno je da učenici bolje prate nastavu kada se muallim služi savremenim pomagalicama i udžbenicima za svaku godinu posebno. Na pitanje na koji način bi voljeli da uče u mektebima, samo 2% učenika je odgovorilo na tradicionalan način (svi zajedno pred muallimom u halki na koljenima), a od 60 ispitanika njih 39 je odgovorilo da bi voljelo učiti po stupnjevima (raspoređeni po stupnjevima Ilmihal, Sufara i Kur'an). Željeli smo da utvrdimo da li učenici vole učiti iz Ilmihala za svaku godinu.

Tabela 2. *Šta motivira učenike u mektebu*

Svi zajedno pred muallimom u halki na koljenima	2%
Raspoređeni po stepenu znanja I, II, III, (Ilmihal, Sufara, Kur'an)	66%
Raspoređeni u grupe od I do IX	32%

Tabela 3. *Na koji način učimo u mektebu*

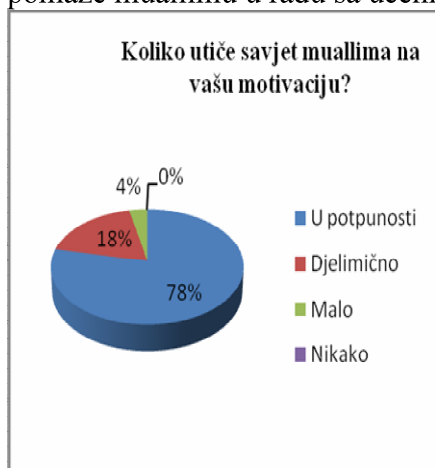
Ponavljajući za muallimom	12%
Iz Ilmihala za I i II stepen	35%
Iz Ilmihala za svaku godinu pojedinačno	53%

Na ovo pitanje 32 učenika (53%) odgovorili su da bih voljeli da uče raspoređeni po stupnjevima I, II, III, Ilmihal, Sufara, Kur'an.

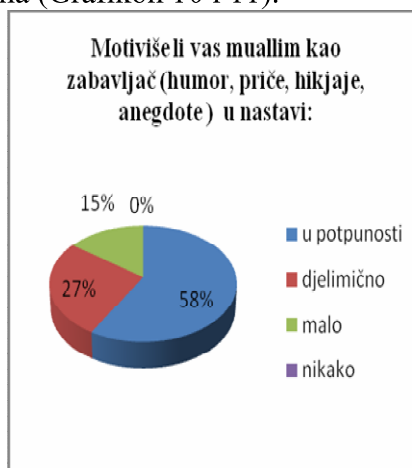
Na pitanje kako bi voljeli da uče pred muallimom, 7 ispitanika (12%) odgovorilo je ponavljajući za muallimom, iz Ilmihala za I, II stepen izjasnilo se 21 (35%), a iz Ilmihala za svaku godinu 32 učenika (53%). To dovodi do zaključka da novi udžbenici koji su urađeni za svaku godinu odgovaraju učenicima, što pokazuje da su učenici prihvatili udžbenike (Tabela 2 i 3).

Savjeti, priče i humor u funkciji motivacije učenika

U ovom dijelu istraživanja smo željeli da saznamo kojim se faktorima služe muallimi prilikom izvođenja mektebske nastave. Pitali smo učenike koliko na njih utječe muallimov savjet, na što je 47 (78%) njih odgovorilo da ih muallimov savjet u potpunosti motivira u radu. Da muallimov savjet na njih djelimično utječe odgovorilo je 11 ispitanika (18%). Ustanovili smo da savjetovanje kao motivirajući faktor ima visoko mjesto kod učenika, i zasigurno pomaže muallimu u radu sa učenicima (Grafikon 10 i 11).

Grafikon 10. Utjecaj savjeta muallima

Grafikon 11. Muallim kao zabavljač

Pedagoške metode koje muallim primjenjuje u radu koriste se radi ostvarenja društvenih ciljeva i zadataka vaspitanja, tj. pružanja teorijskih i praktičnih znanja i umijeća učenicima, formirajući kod njih pravilan pogled na svijet, razvijajući njihov karakter i crte ličnosti kao i društvenu aktivnost. „Nastavniku se često pripisuje da je on najvažniji faktor u nastavi. To je, s jedne strane, i tačno jer je on jedini koji komunicira i sa svim drugim bitnim faktorima konkretne nastave i odgovoran je za njene tokove i ishode. Koju će ulogu imati nastavnik u konkretnom nastavnom procesu,

uvjetovano je društvenim prilikama i potrebama za modernom edukacijom, koncepcijom nastavnih sistema, te odabirom organizacijskih formi“ (Čatić, 2005:76). Pored općih intelektualnih i organizaciono-pedagoških sposobnosti, uspješan muallim se odlikuje i emocionalnom zrelošću, komunikativnošću i motivacionim optimizmom. Otvoren je prema spoznajama i iskustvima ostalih muallima i stručnjaka. Ističe se pravičnošću, taktičnošću, te etičko-humanističkom angažiranošću.

Pitali smo i muallime o korištenju humora u nastavi i razmjeni iskustava s kolegama.

Tabela 4. *Da li koristite humor u nastavi?*

Da, kad osjetim napetost kod učenika da ih malo opustim	90%
Samo kad je odmor	5%
Pomaže mi da se zbližim s učenicima	5%
Ne koristim nikako, mekteb nije cirkus	0%

Tabela 5. *Koliko vam pomaže razmjena iskustva sa radnim kolegama u motivacijskom radu sa djecom?*

Mnogo	60%
Malo	35%
Nikako, ne razmjenjujem iskustva	5%

Na pitanje koristite li humor u nastavi, 18 muallima (90%) odgovorilo je da ga koriste i da im on pomaže. Kad osjete napetost kod učenika, malo ih opuste humorom, pričanjem anegdota, hikaja, te ih tako pripreme za dalji rad. Na isto ovo pitanje 35 učenika (58%) odgovorilo je da im odgovara kad muallim u nastavi koristi humor. Interesiralo nas je da li imami razmjenjuju iskustva sa radnim kolegama i koliko im to pomaže u radu (Tabela 5). Rezultati su pokazali da 69% muallima razmjenjuje iskustva sa radnim kolegama i da im to mnogo pomaže, a 5% muallima uopće ne razmjenjuje iskustva sa radnim kolegama.

Korištenje savremenih pomagala i uključivanje učenika u mektebsku nastavu

Na pitanje da li im u nastavi pomažu savremena pomagala, većina muallima, i to njih 60%, odgovorila je u potpunosti, djelimično je odgovorilo 30% muallima, a malo 10%. Intervjuirali smo muallime i saznali da im savremena pomagala pomažu, a oni koji ih nemaju izjavili su da bi ih voljeli imati.

Izleti koje muallimi organiziraju, kao i izvanučionična nastava, pomažu muallimima da bolje organiziraju mektebsku nastavu. Faktori koji utječu na motivaciju učenika su u ovom vremenu napretka tehnologije i izazova jako bitni u mektebskoj nastavi. Na muallimima je velika odgovornost. Prije svega, treba učenicima u adolescentnom razdoblju zadržati redovnost dolaska u mekteb, a onda i motivirati ih za učenje na način koji je svojstven svakom muallimu ponaosob. Povremeno izvesti učenike izvan učionice veoma je dobar način za motivaciju učenika. Savremeni učitelj je „odgojitelj, medijator i socijalni integrator, a njegovo djelovanje mora biti usmjereno na pomaganje učeniku uz dogovaranje, organiziranje, poticanje, savjetovanje i ohrabrenje“ (Previšić, 2003).

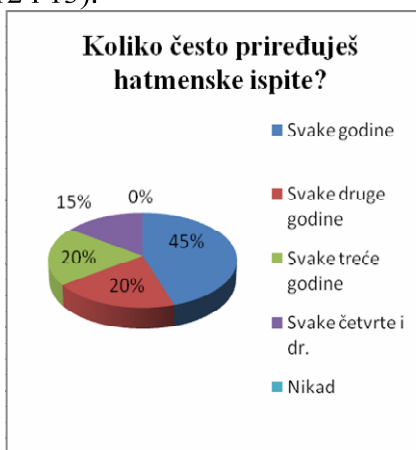
Kada smo učenika pitali čime je opremljena vaša učionica, 59 ispitanika je odgovorilo da se u učionici nalaze klupe, stolice i tabla, da ima kompjuter izjasnilo se 45 učenika, za TV 38, a za DVD 35 ispitanika (Grafikon br. 24). Muallimi koji rade u mektebima koji su opremljeni po standardima Rijasetu ističu da im je time rad olakšan, a oni koji nemaju savremena pomagala povremeno ih iznajme da bi sebi olakšali rad u mektebu. Muallimi su na pitanje šta od pomagala imaju u mektebu u kojem rade u 60% slučajeva odgovorili klupe, tablu, audio i videopomagala te kompjuter, a 15% kompjuter, internet i projektor. (Tabela br.8).

Tabela 8. *Opremljenost učionice*

Moja učionica je opremljena:	
savremenim pomagalima: klupe, tabla, audio i video pomagala, kompjuter	60%
svim savremenim pomagalima: projektor, kompjuter, internet	15%
klupama bez pomagala	25%
Nema ni klupa, učimo na koljenima u džamiji	0%

U mektebima u kojima smo vršili istraživanje uočili smo da svi muallimi rade u kombiniranim odjeljenjima, što je prednost jer mladi polaznici svakodnevno imaju primjer starijih učenika. Tako i ne čudi što svake godine 45% muallima priređuje hatmenske ispite. U pripremanju hatmenskih ispita pomažu i savremena nastavna pomagala pomoću kojih muallimi olakšano rade sa učenicima. Muallim u rad na pomagalima uključuje i učenike. Zadužuju ih da

za zadaću pripreme neku prezentaciju koju na sljedećem času predstave učenicima. Istraživanje je pokazalo da pripremanje programa za mubarek noći i druge svečanosti 65% učenika motivira za rad. Savremena pomagala olakšavaju muallimu i učenicima da brže i bolje pripreme programe za svečanost povodom mubarek noći. Danas na internetu možemo pronaći skoro sve što nam za određenu priliku treba, a u tome muallimu pomažu učenici koji su ovladali znanjem za rad sa pomagalima. (Grafikon 12 i 13).

Grafikon 12. *Hatmenski ispiti*Grafikon 13. *Pripremanje svečanosti*

Muallim u ulozi motivatora za dolazak u mekteb

Tokom istraživanja ustanovili smo da je komunikacija učenik-muallim na zavidnom nivou. Činjenica je da učenici dobrovoljno dolaze na mektebsku nastavu. Ako muallim ne bude postupao sa učenicima na lijep način i ne bude se trudio da ih motivira, oni će prestati dolaziti u mekteb. Muallimu bi, međutim, bilo lakše raditi sa manjom grupom, ali zbog ljubavi prema Bogu, poslu koji obavlja i učenicima sa kojima radi, on koristi razne faktore kako bi ih motivirao i privolio da dolaze u mekteb. Učenici, dakle, zbog odnosa muallima prema njima rado dolaze u mekteb.

Ja ne znam šta njemu efendija radi, kad on neće da izostane iz mekteba. I kad mu dođu did i nane, hoće samo ići u mekteb. Kaže, rekao efendija da se u mekteb mora ići i kad imaju gosti, nek oni sačekaju.

Otac, 38 godina

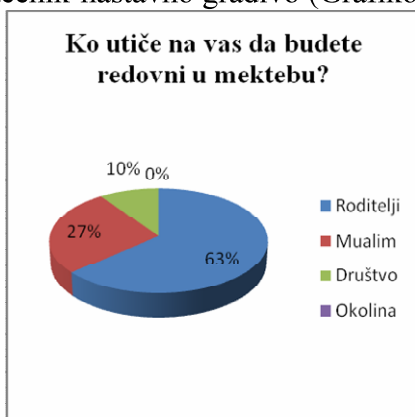
Nemoj, sine, ići danas u mekteb, imaš puno učiti. Eh, da imam izostanak, pa da ne mogu biti kandidat za predsjednika, ma naučit ću ja kad dođem, samo da mi je biti ovaj mjesec predsjednik.

Majka, 42 godine

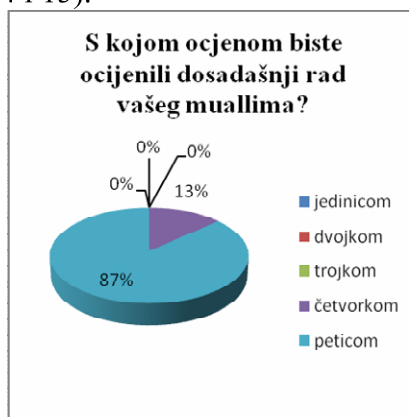
Volim kad dođe vikend, da djecu odvedem u mekteb. Dok efendija sa njima radi, dobro mi dođe, ja se sa kolegicama družim.

Majka, 39 godina

Na pitanje ko utječe na njih da idu u mekteb, 63% učenika je odgovorilo roditelji, muallim 27%, a društvo 10%. Nesumnjivo je, međutim, da motivaciju za odlazak djece u mekteb daju i savremena pomagala koja mektebi imaju i koja djeci pomažu da bolje i brže savladaju nastavno gradivo. Učenici su svoje muallime u 87% slučajeva ocijenili ocjenom 5, a 13% ocjenom 4. Ovo je najbolji pokazatelj dobre saradnje i komunikacije na relaciji muallim-učenik-nastavno gradivo (Grafikon 14 i 15).

Grafikon 14. Razlog dolaska u mekteb

Grafikon 15. Ocjenjivanje muallima

Zaključak

U radu su izložena teorijska razmatranja o problematici motiviranja učenika za učenje i učestvovanje u različitim nastavnim aktivnostima. Složenost pojma motivacije za učenje predstavljena je kao prikaz ideja i mišljenja različitih autora u konsultiranim relevantnim teorijskim izvorima. U savremenoj pedagoškoj i

psihološkoj literaturi postoje različiti pristupi i shvatanja teoretičara o motivaciji za učenje. Razlike u shvatanjima prepoznaju se u nedosljednosti u pogledu definiranja osnovnih pojmova poput motivacije za učenje, motivacionih uvjerenja, atribucija, ciljeva postignuća. Razlike se mogu prepoznati i u pogledu načina mjerenja motivacije za učenje i u pogledu metodoloških pristupa u proučavanju motivacije za učenje. Također, u literaturi ne postoji jedinstven pristup istraživanja koji će proširiti i integrirati postojeća znanja o utjecaju karakteristika i organizacije nastavnog procesa na motivaciju učenika za učenje.

Motiviranje učenika za učenje postiže se primjenom različitih postupaka u nastavi i specifičnom organizacijom nastavnog procesa. Stoga smo u ovom empirijskom istraživanju nastojali da prikupimo informacije o postojećoj praksi stimuliranja motivacije učenika za učenje u nastavnom procesu u mekatebskoj nastavi, a uvažavajući karakteristike nastavnog procesa.

Rezultati istraživanja su pokazali da su učenici motivirani da dolaze u mekteb, te da muallimi u mekatebskoj nastavi koriste različite strategije i postupke u funkciji motiviranja polaznika mekatebske nastave: koriste savremena didaktička pomagala i takmičenje u funkciji motivacije učenika; svojim motivacijskim pristupom glavni su motivator za dolazak učenika u mekteb; koriste i tradicionalne i savremene pristupe motiviranja polaznika mekatebske nastave; u toku edukacije koriste savjete, priče i koriste se humorom u funkciji motivacije učenika; uz korištenje savremenih pomagala u realizaciju mekatebske nastave uključuju i učenike.

Istraživački rezultati nude selektivnu, okvirnu i ograničenu deskripciju motivacijskih faktora u mekatebskoj nastavi. S ciljem relevantnije naučnoistraživačke spoznaje trebalo bi uraditi istraživanje koje bi ovom fenomenu pristupilo fokusiranije i temeljitije po elementima strukture nastavnog procesa (koje bi uvažilo sve motivacione strategije u nastavnom procesu) i uz korištenje standardiziranog istraživačkog instrumentarija, budući da su neke istraživačke spoznaje u okviru ovog istraživanja ostavile otvorenim neka pitanja koja se odnose na kvalitet motivacije u mekatebskoj nastavi. Također, uz uvažavanje razlika između mekatebske nastave i nastave vjeronauke u školi, interesantno bi bilo istraživanje usmjeriti tako da se naprave ovi komparativni uvidi o kvalitetu motivacijskih faktora u mekatebskoj i školskoj vjeronaučnoj nastavi. Tako osmišljeno istraživanje omogućilo bi

upotrebu relevantnijih statističkih tehnika i postupaka, te, u konačnici, dobili bismo naučnoistraživački utemeljeniju deskripciju motivacijskih faktora u mektebskoj nastavi.

Literatura

- Ames, C. (1992). Classrooms: Goals, structures, and student motivation. *Journal of Educational Psychology*, 84, str. 261–271.
- Andrilović, V. i Čudina, M. (1985). *Psihologija učenja i nastave*, Zagreb: Školska knjiga.
- Beck, R.S. (2003). *Motivacija: teorija i načela*, Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Brophy J. (2010). *Motivating Students to Learn* Third Edition. New York Taylor Francis.
- Ćatić, R. (2005). *Osnovi porodične pedagogije*. Zenica: Pedagoški fakultet Zenica
- Epstein, Joyce L. (1988). *Homework Practices, Achievements, and Behaviors of Elementary School Students*. Report, No. 26' Center for Research on Elementary and Middle Schools, Baltimore, MD.
- Grgin, T. (1997). *Edukacijska psihologija*, Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Klaić, B. (1981). *Rječnik stranih riječi. Tuđice i posuđenice*, Zagreb: Nakladni zavod MH.
- Mandić, P, Gajanović, N. (1991). *Psihologija u službi učenja i nastave*, Lukavac: Grafokomerc Tunjić.
- McCombs, B. (1991). Motivation and Lifelong Learning. *Educational Psychologist*, 1991, 26 (3 & 4), 117–127.
- Palekčić, M. (1985). *Unutrašnja motivacija i školsko učenje - pedagoški i psihološki aspekti razvijanja unutrašnje motivacije učenika*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Potkonjak N. i Šimleša P. (ur.) (1989). *Pedagoška enciklopedija 1*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Previšić, V. (2003.): Suvremeni učitelj: odgojitelj-medijator-socijalni integrator: U: Ličina, B. (ur): *Učitelj-učenik-škola*. Zbornik radova Znanstveno-stručnog skupa povodom 140 godina učiteljskog učilišta u Petrinji. str. 13-19, Zagreb: HPKZ.
- Rheinberg, F. (2004). *Motivacija*, Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Schunk, D. H., Pintrich, P. R., & Meece, J. L. (2013). *Motivation in education: Theory, research, and applications* (4rd ed.). New Jersey: Pearson Education Inc.

- Slatina, M. (2006). *Od individue do ličnosti – Uvođenje u teoriju konfluentnog obrazovanja*, Zenica: Dom štampe.
- Stojaković, P. (2005). *Psihologija za nastavnike*. Banja Luka: Media Centar.
- Suzić, N. (2002). *Emocije i ciljevi učenika i studenata*, Banja Luka: TT-centar.

A DESCRIPTION OF MOTIVATION FACTORS IN MAKTAB TEACHING

Safet Beganović, MA

Derviš Varešlija, MA

Abstract

The objective of this study was to make a scientific description of motivation factors in maktab teaching by analyzing the attitudes of students, mualims and parents. We supposed that mualims use various strategies and actions to motivate their students. A method of theoretical analysis and a descriptive-analytical method were employed, while the following research instruments were used: 1) a survey exploring the factors students consider important for their motivation in maktab; 2) a survey analyzing the factors that mualims consider important for motivating students in maktab. 3) a nonstandardized interview with students, parents and mualims.

The research sample comprised 65 maktab students, 20 mualims and 5 parents. The findings revealed that students are motivated to attend maktab, and that mualims pursue different strategies and take various actions to motivate their students. As a more relevant finding we emphasize the need for conducting research that would approach this phenomenon in a more focused and thorough way based on the segments of teaching process (taking into account all motivational teaching strategies), and by the use of a standardized research instrument, since some of the current findings raised many open issues related to the quality of motivation in maktab teaching.

Keywords: learning motivation, teaching process preparation, forms of teaching, teaching strategies, effective teaching

م. صفت بغانوفتش - طالب الدراسات العليا - كلية التربية الإسلامية في زنييتسا

م. درويش وارشليا - طالب الدراسات العليا - كلية التربية الإسلامية في زنييتسا

وصف عوامل محفزة في تدريس علم الدين في الكتاتيب

ملخص

كان الهدف من هذا البحث هو القيام بالوصف العلمي للعوامل المحفزة في تدريس علم الدين في الكتاتيب (المساجد) والذي يعتمد على مواقف الطلاب والمعلمين وأولياء الأمور. وانطلق الباحث من الفرضية من أن المعلمين في تدريس علم الدين في الكتاتيب يستخدمون الاستراتيجيات والعمليات المختلفة لأجل تحفيز الطلاب للدرس. واستخدم في البحث طريقة التحليل النظري وطريقة وصفية تحليلية طريقة مسح سروري servey، ومن أدوات البحث استخدمت: (1) استبيان للطلاب حول العوامل التي تؤثر على دافعية الطلاب في تدريس علم الدين في الكتاتيب. (2) استبيان المعلمين حول العوامل التي تؤثر على دافعية الطلاب في تدريس علم الدين في الكتاتيب (3) مقابلة غير موحدة مع الطلاب وأولياء الأمور والمعلمين. واشتملت عينة البحث على 65 طالباً من طلاب علم الدين في المساجد، و 20 معلماً و 5 أولياء الأمور. وأظهرت نتائج البحث أن الطلاب يحرصون على المجيء إلى درس الدين في الكتاتيب وأن المعلمين في تدريس علم الدين يستخدمون الاستراتيجيات والعمليات المختلفة في تحفيز الطلاب أثناء تعليمهم في الكتاتيب. وحرصاً للوصول إلى المعرفة العلمية الصحيحة ظهرت الحاجة لإجراء البحث لهذه الظاهرة بشكل أكثر تركيزاً وأكثر شمولاً من خلال عناصر العملية التعليمية والتي تشتمل على جميع الاستراتيجيات التحفيزية في العملية التعليمية وباستخدام أدوات البحث القياسية، وعلماً بأن بعض نتائج البحوث المعرفية في هذا البحث لم تجب على بعض الأسئلة والتي تتعلق بنوعية التحفيز في تدريس علم الدين في الكتاتيب (المساجد).

الكلمات الأساسية: الدافعية للتعلم، إعداد العملية التعليمية، طرق التدريس، استراتيجيات التدريس، التدريس الفعال